

Кміта Н. А.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 081 «Право»
Науковий керівник: **Гаврік Р. О.,**
к. ю. н., доцент, професор кафедри
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СВОБОДИ МИРНИХ ЗІБРАНЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: МЕЖІ ДОПУСТИМИХ ОБМЕЖЕНЬ

З початком повномасштабної війни в Україні 2022 року та запровадженням правового режиму воєнного стану постало питання балансу між необхідністю гарантувати національну безпеку і обмеженням конституційних прав людини. Одним із таких фундаментальних прав є свобода мирних зібрань - базова передумова демократії, що дозволяє громадянам висловлювати свої погляди колективно. Актуальність теми обумовлена тим, що в умовах війни реалізація цього права стикається з підвищеними безпековими ризиками, а вибори та інші форми політичної активності призупинені. Тому саме мирні зібрання залишаються важливим інструментом громадської участі, і забезпечення їх свободи, наскільки це можливо, є необхідним для підтримки демократичного життя.

Право особи на участь у публічних мирних заходах гарантується Конституцією України. Відповідно до ч. 1 ст. 39 Основного Закону, громадяни можуть організовувати та проводити зібрання без застосування зброї за умови попереднього повідомлення органів публічної влади. Частина друга цієї статті передбачає, що будь-яке обмеження цього права допускається виключно на підставі судового рішення, ухваленого відповідно до закону та з міркувань національної безпеки чи охорони громадського порядку [1]. КАС України встановлює спеціальний, оперативний порядок розгляду заяв щодо заборони або обмеження мирних зібрань (ст. 280). Орган влади зобов'язаний негайно після отримання повідомлення про проведення заходу звернутися до окружного адміністративного суду, який розглядає таку справу невідкладно або не пізніше двох днів [2].

Вищезазначені конституційні та процесуальні норми фактично встановлюють високий стандарт захисту свободи зібрань у мирний час: будь-яке втручання можливе лише після ретельної перевірки судом його необхідності. Конституція України встановлює, що за умов надзвичайного чи воєнного стану окремі конституційні права можуть зазнавати додаткових обмежень. Частина друга статті 64 Основного Закону прямо передбачає можливість тимчасового звуження змісту прав і свобод із визначенням строку дії таких заходів [1].

Після початку збройної агресії російської федерації та запровадження воєнного стану Указом Президента №64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженим Верховною Радою, держава отримала правові підстави для легітимного застосування низки обмежень, зокрема щодо права на мирні зібрання, гарантованого статтею 39 Конституції [3].

Правовою основою для визначення допустимих меж таких обмежень виступає Закон України «Про правовий режим воєнного стану» №389-VIII. Він фіксує перелік заходів, що можуть упроваджуватися під час війни, та визначає компетенцію органів влади. У сфері свободи зібрань ключовими є два положення: пункт 8 частини першої статті 8, який дозволяє військовому командуванню разом із військовими адміністраціями забороняти проведення мирних зібрань і масових заходів; та частина перша статті 19, що містить загальну заборону на страйки, масові акції та інші публічні зібрання в умовах воєнного стану [4]. Формальна колізійність цих норм фактично зводиться до того, що закон встановлює як загальну заборону, так і механізм її конкретизації військовим командуванням залежно від безпекової ситуації.

Уведення воєнного стану істотно трансформувало порядок реалізації свободи мирних зібрань, надавши державним органам ширші повноваження для тимчасового обмеження цього права з метою забезпечення оборони та громадської безпеки. Найбільш помітною зміною стало відсторонення адміністративних судів від попереднього контролю за обмеженнями цього права. Якщо у мирний час влада мала обов'язково звернутися до суду для заборони акції, то після 24 лютого 2022 року такої потреби не виникало, оскільки військові адміністрації одержали пряму компетенцію запроваджувати заборони. Фактично

адміністративні суди не виносили ухвал про заборону зібрань під час воєнного стану, бо влада перестала ініціювати такі процеси. Натомість обмеження свободи зібрань запроваджувалися актами військового командування та військових адміністрацій.

В описаних умовах роль адміністративних судів як гаранта законності набуває дещо іншого характеру. Якщо раніше суд виконував превентивну функцію, то під час воєнного стану судовий контроль може реалізовуватися радше в наступному порядку, шляхом оскарження вже ухвалених адміністративних актів. Кожен наказ військової адміністрації або коменданта про заборону зібрань - це правовий акт, який у принципі може бути оскаржений у суді самими громадянами чи організаціями, права яких він обмежує. Кодекс адміністративного судочинства відносить спори щодо рішень суб'єктів владних повноважень (у тому числі військових адміністрацій) до юрисдикції адміністративних судів. Таким чином, навіть в умовах воєнного стану залишається процесуальна можливість звернутися до суду, щоб перевірити: чи правомірно військова влада заборонила мирні зібрання, чи не вийшла вона за межі наданих їй законом повноважень, чи дотримано вимог щодо обґрунтованості та пропорційності такого кроку.

Межі допустимих обмежень свободи зібрань чітко окреслені як національним законодавством, так і міжнародними стандартами, і суди мають стежити за їх дотриманням. З точки зору принципу пропорційності, чим довше триває обмеження, тим ґрунтовніше має бути його обґрунтування. Адміністративні суди в разі розгляду подібних справ повинні перевіряти, чи не втратило обмеження актуальності, чи відповідає воно реальній безпековій обстановці. Судовий контроль здатен змусити владу звузити або скасувати обмеження, які більше не виправдані військовою необхідністю.

Ще одним важливим обмеженням є вимога законності та компетенції органу, що вводить заборону. Адміністративний суд, розглядаючи позов про скасування рішення військової адміністрації, оцінює, чи було у відповідача (ОВА або командувача) законне повноваження приймати оскаржуваний акт, а також чи дотримано процедуру його ухвалення.

Отже, адміністративні суди України, попри всі складнощі воєнного часу, залишаються однією з ключових гарантій того, що свобода мирних зібрань не буде обмежуватися більше, ніж це дійсно диктується військовою необхідністю. Збереження свободи мирних зібрань настільки, наскільки це можливо у поточних умовах, і контроль судів над будь-якими її обмеженнями - це свідчення стійкості правової держави навіть у часи найважчих випробувань.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 03.12.2025)

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 14 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 03.12.2025).